

Maddenin TDV İslâm Ansiklopedisi'ndeki güncel adresi: islamansiklopedisi.org.tr/selim-ii

SELİM II

سليم

(ö. 982/1574)

Osmanlı padişahı (1566-1574).

Müellif: FERİDUN EMECEN

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan oğludur. Vezîriâzam Makbul İbrâhim Paşa'nın düğün şenlikleri sırasında 26 Receb 930'da (30 Mayıs 1524) Topkapı Sarayı'nda dünyaya geldi. Bu bakımdan İstanbul'da doğup saltanat makamına geçen ilk padişahtır. Çocukluğu, idarî tecrübe kazanmak üzere sancağa gönderilmesine kadar sarayda iki ağabeyi ile (Mustafa ve aynı anneden Mehmed) geçti ve iyi bir eğitim aldı. Altı yaşına geldiğinde iki ağabeyi ile birlikte sünnet edildi; bu vesileyle yirmi gün kadar süren muhteşem merasimler, eğlenceler yapıldı (Zilkade 936 / Temmuz 1530). Özellikle Atmeydanı bu eğlencelerin ana mekânı oldu. Bundan sonra on sekiz yaşına kadar kaldığı saraydaki hayatı ve eğitimi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Ancak babası tarafından 1538'deki Kara Boğdan ve 1541'deki Macaristan seferine götürüldüğü bilinmektedir. 1533'te büyük ağabeyi Mustafa'nın Manisa'ya sancak beyi olarak yollanmasının ardından diğer ağabeyi Mehmed ile 1542'ye kadar İstanbul'da kalan Şehzade Selim bu tarihte sancak beyi sıfatıyla Konya'ya gönderildi. Yine aynı tarihte ağabeyi Mehmed, Amasya'ya sevkedilen Mustafa'nın yerine Manisa'ya yollanmıştı. Bu tayinlerde o sırada Kanûnî Sultan Süleyman üzerinde büyük nüfuzu bulunan annesi Hürrem Sultan'ın önemli rolü olmuştu. Şehzade Mehmed'in 950'de (1543) Estergon zaferi dolayısıyla yapılan şenlikler sırasında hastalanıp ölmesiyle Hürrem Sultan'ın hayattaki en büyük oğlu olarak anne ve babası nezdinde öne çıktı ve o esnada, giderek tahta aday şehzadelere tahsis edilmeye başlanan Saruhan sancak beyliğiyle Manisa'ya nakledildi. Konya'dan Uşak'a geldiğinde Manisa'da salgın hastalığın ortaya çıktığını duydu ve bir süre Uşak'ta kaldı, burada iken kızı İsmihan Sultan doğdu (Vüsûlî, s. 33). Bursa'ya gelen babası, annesi ve diğer devlet erkânı ile görüşmek için bu şehre gitti. Bir müddet Kaplıca mevkiinde kaldı, bu sırada diğer kızı Gevherhan Sultan dünyaya geldi. 17 Cemâziyelevvel 951'de (6 Ağustos 1544) Manisa'ya ulaştı ve ardından üçüncü kızı Şah Sultan doğdu.

Onun Manisa'daki idarecilik yılları, buradaki faaliyetleri taht için kuvvetli bir aday olduğu izlenimini giderek zayıflatıyordu. Doğu sınırlarında bir nevi askerî harekât üssü olan Amasya'da bulunan Şehzade Mustafa pek çok devlet adamı tarafından Kanûnî'nin halefi diye görülüyor, hatta 1546'da Konya'ya tayin edilen kardeşi Şehzade Bayezid bile kendisinden daha fazla ilgi topluyordu (askerin Şehzade Mustafa'yı, annesiyle babasının Şehzade Bayezid'i tercih ettiklerine dair rivayet için bk. Âlî, II, 3-4). Dönemin yabancı kaynakları bunun sebebini zevk ve eğlenceye dalmasına ve kendisini sevdirecek bir faaliyetin içinde bulunmamasına bağlar. Bir süre şehzadenin yanında kalmış olan Âlî Mustafa Efendi de musâhibi Celâl Bey başta olmak üzere Durak Çelebi / Nihânî, Kara Fazlî, Bâlî Çelebi / Fîruz, Ulvî, Hâtemî gibi yirmi yediden fazla şairin, nedimin ve sohbet ehlinin onun yanında bulunduğunu, günlerini şiirle, müzikle, yeme içmeyle ve sohbetle geçirdiğini açık şekilde yazar (a.g.e., II, 1-2). Ancak başlangıçta Hürrem Sultan'ın ondan çok şeyler beklediği anlaşılmaktadır. Nitekim Safer 953'te (Nisan 1546) Hürrem Sultan, yanında hastalıklı şehzade Cihangir olduğu halde Manisa'ya gelerek onu ziyaret etti ve yaklaşık bir ay burada kaldı. Aynı yıl içinde Nurbânû Sultan'dan oğlu Murad doğdu. İki sene sonra babasının ikinci İran seferi sırasında onu Seyyidgazi'de karşıladı, kendisine Rumeli kesiminin muhafazası görevi verilerek Edirne'ye gönderildi. Edirne'de iken annesi de yanına geldi, burada vaktini daha çok avlanmakla geçirdi. Seferin ardından Çorlu'da babasıyla buluşup Manisa'ya döndü. 1550'de kendisine eski Avlonya beyi Hüseyin Bey lala tayin edildi. Arkasından Nahcivan seferi için çağrıldı ve babasının ordugâhına Bolvadin'de 21 Eylül 1553'te ulaştı. Onunla birlikte lalası Hüseyin Bey'e ve

hocası Şemseddin (Şemsî) Efendi'ye hediyeler verildi. Bu sırada hakkında pek çok dedikodu çıkarılan ve Kanûnî'nin gözünden iyice düşürülmüş olan ağabeyi Mustafa'nın katledildiğini öğrendi. Böylece Kanûnî'nin hayatta kalan en büyük oğlu olarak babasının yanında Nahcivan seferine katıldı, uysal halî, mütevazî tavırlarıyla onun takdirini kazandı. Dulkadir bölgesinin muhafazasıyla görevlendirildi. Buradan ordu ile Revan ve Nahcivan'a gitti. 15 Zilhicce 961'de (11 Kasım 1554) Manisa'ya döndüğünde muhtemelen kendisine taht yolunun artık iyice açıldığına emindi. Sefer sırasında babası tarafından çok sevilen küçük kardeşi Cihangir de vefat etmişti. Ancak Kütahya'da bulunan, Mustafa'nın idamından sonra birçok kişinin teveccüh ettiği kardeşi Bayezid etrafındakilerin de teşvikiyle saltanata kuvvetli bir aday diye ortaya çıktı ve ağabeyinin aleyhine çalışmaya başladı. İki oğlu arasında bir tercih yapamayan Hürrem Sultan onları yatıştırmaya çalıştı. Kendisinin Selim'den ziyade Bayezid'i tuttuğu yolunda dönemin kaynaklarında bazı bilgiler mevcuttur. O sırada İstanbul'da bulunan Busbeke'ye göre Selim büyük olduğu için babası tarafından veliaht tayin edilmiş, Hürrem Sultan ise Bayezid'e temayül etmişti, Bayezid taht için çarpışmayı göze almış, kardeşi aleyhine birtakım tertiplere girişmiş, hatta ona suikastçılar göndermiştir (Türk Mektupları, s. 104). Bu bilgilerin ne derece doğru olduğu kestirilememekle birlikte Hürrem Sultan'ın 965'te (1558) vefatının iki kardeş arasındaki mücadeleyi daha da şiddetlendirdiği kesindir. Kanûnî bunun üzerine sancakları sınırdaş olan iki oğlunu birbirinden uzaklaştırdı, Selim'i Konya'ya, Bayezid'i Amasya'ya naklettirdi (6 Eylül 1558).

Şehzade Selim'in Manisa'da on dört yılı bulan idareciliği zamanında bölgenin asayişiyile ilgilendiği, bazı imar faaliyetlerinde bulunduğu bu dönemden kalan iki divan defterinden anlaşılmaktadır (BA, A.DVN, nr. 792; BA, D.BŞM, nr. 23). 5 Şâban 964'te (3 Haziran 1557) kendisine Safed sancak beyi Mustafa Bey'in (Lala Mustafa Paşa) lala tayin edildiği (BA, A.RSK, nr. 1457, s. 21) ve Şehzade Bayezid vak'asında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Onun ikinci defa gönderildiği Konya'daki faaliyetlerini ise daha çok kardeşiyle olan mücadelesi teşkil etmiştir. Konya'ya gitmek için Bursa'ya geldiğinde babasının yolladığı üçüncü vezir Sokullu Mehmed Paşa'yı bekleyen Şehzade Selim, yeni sancağına gitmemekte direnen kardeşinin Ankara'dan Amasya'ya doğru hareket ettiği haberini alınca buradan ayrılıp 1559 yılı başlarında görev yerine ulaştı. Bayezid'in muhtemel bir harekâtına karşı babasının desteği altında askerî hazırlıklara girişmeyi de ihmal etmedi. Çevreden "yevmlü" denilen paralı asker topladı; Mart 1559 tarihli bir rapora göre Venedik Senatosu'ndan 500 arkebüz / tüfek talebinde bulduysa da bu istek reddedildi. Babasından gelen yardımlarla gücünü arttırdı. Bu sırada Bayezid'in harekete geçtiğini öğrendi ve onu Konya dışında karşıladı. 21 Şâban 966 (29 Mayıs 1559) tarihinde iki kardeş arasında iki gün süren kanlı bir çatışma meydana geldi. Özellikle Lala Mustafa Paşa'nın gayretleriyle ikinci gün Bayezid bozguna uğrayıp geri çekilmek zorunda kaldı. Selim, yanında Sokullu Mehmed Paşa olduğu halde onu takibe girişti, Sivas yoluyla Hınıs'a kadar gitti. Oradan kapıkullarını alıp Diyarbakir'e, ardından Halep'e indi. Fakat Bayezid ve oğullarının İran'a iltica haberi gelince 4 Aralık 1559'da Konya'ya döndü. Böylece artık tahtın tek vârisi durumundaydı. Bu arada lalası Mustafa Paşa'nın 1560'ta Tımışvar beylerbeyi olması üzerine yeniden Hüseyin Bey (Tütünsüz) lalalığa getirilmişti. Bunun ardından İstanbul'a yakın olması için 1562 başlarında Kütahya'ya nakledilerek burada saltanata geçeceği zamanı beklemeye başladı. Bu taht mücadelesi onun fiilen katılarak idare ettiği ilk ve son askerî harekât oldu. Bu hadiselerle dair haber toplayan Busbeke bu vesileyle şehzade hakkında bazı bilgiler verir. Buna göre Selim tıpkı annesine benzemektedir; şişmanca, tombul yanaklı, kırmızı yüzlüdür, asker onunla, "Arpa lapası tıknmış" diye alay eder. İşrete, zevk ve safaya düşkündür, hiç nazik değildir, tembel bir şekilde hayat sürer, hiç kimse onu sevmez, o da hiç kimseye güleryüz göstermez, bunun sebebi babasının fazla dikkatini çekmek istememesindedir (Türk Mektupları, s. 190-191). 1553'te Navagero da onu cimri, sefih, ikiyüzlü biri diye anar. Bir başka çağdaş kaynak olarak S. Gerlach ise Kütahya'da iken Yasef Nassi'nin onunla irtibata geçtiğini, sürekli şekilde borç para verip kıymetli mücevherler getirdiğini, Selim'in bu borçları sultan olur olmaz kendisine ödeyeceğine dair söz verdiğini bildirir (Türkiye Günlüğü, II, 705-706). Ayrıca İran'a iltica etmiş olan kardeşi için Safevî Şahı Tahmasb'a mektuplar yazdığı, elçiler yollayarak yapılan teslim müzakerelerine katıldığı, babası gibi şaha 100.000 altın gönderdiği belirtilir (Turan, Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası, s. 148-156).

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Sigetvar Kalesi önlerinde vefatı haberini Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa'dan alan Şehzade Selim, yanında hocası Birgivî Atâullah Efendi, lalası Hüseyin Bey (Paşa) ve

musâhibi Celâl Bey olduğu halde süratle İstanbul'a ulaştı. Selânîkî, İstanbul'a geliş tarihini 15 Rebülevvel 974 (30 Eylül 1566) olarak belirtir (Târih, I, 43). Feridun Bey 8 Rebülevvel (23 Eylül), Vüsûlî 6 Rebülevvel (21 Eylül) Pazartesi tarihini verir. Ancak pazartesi günü 9 Rebülevvel'e tesadüf eder. Lokman, Cenâbî ve Mehmed b. Mehmed gibi çağdaş tarihçiler 9 Rebülevvel (24 Eylül) Pazartesi tarihinde mutabıktır. II. Selim İstanbul'a geldiğinde ilk olarak Topkapı Sarayı'nın temizletilmesini emretti ve sarayda kardeşi Mihrimah Sultan tarafından karşılandı. Tahta oturan Selim'e başta Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi, İstanbul muhafızı İskender Paşa olmak üzere diğer devlet ileri gelenleri ve ulemâ biat etti. İstanbul'da üç gün kaldı ve âdet olduğu üzere Eyüp Sultan'ı, atalarının türbelerini ziyaret ettikten sonra orduya katılmak için yola çıktı. Bu arada hazineyi açtırmadığı, kardeşi Mihrimah Sultan'dan 50.000 altın borç aldığı belirtilir. Muhtemelen Edirne'den Belgrad'a doğru giderken Sokullu Mehmed Paşa'dan bir mektup aldı. Burada bir karışıklık çıkmaması için Kanûnî'nin vefatını saklamaya çalıştıkları, halbuki İstanbul'da cülûs ettiği haberinin askere ulaştığı, bu durumun asker arasında yayıldığı bildiriliyor, hemen gelip orduya erişmesi isteniyordu. O sırada orduda bulunan Selânîkî'ye göre yeni padişah ordunun yanına gitmek için Vukovar'a kadar gelmişken Sokullu'dan aldığı yeni bir mektupla Belgrad'a dönmek zorunda kaldı. Zira Sokullu orduya gelmesi halinde askerin cülûs bahşışı isteyeceğini, ayrıca sefer vaktinin geçtiğini, gelip hemen dönmenin uygun olmayacağını bildirmişti. 21 Ekim'de ordu Sigetvar'dan Belgrad'a hareket etti, 24-25 Ekim'de Kanûnî'nin vefatı haberi resmen ilân edildi. Askeri yatıştırmak için cülûs bahşışı ve terakki vaadinde bulunuldu. Bunun ardından Sokullu padişaha bir tezkire yollayarak oraya varıldığında otağın kurulup padişahın otak önüne gelip cülûs etmesi, herkesin onun eteğine yüz sürmesi, bu arada askere bahşiş ve terakki vereceğini bizzat söylemesi gerektiğini bildirmişti. Bu yazıyı yanındaki lalasına, hocasına ve musâhibine okutarak onların görüşünü alan II. Selim daha önce İstanbul'da cülûs ettiği için yeniden merasim düzenlenmesini istemedi, dolayısıyla bahşiş konusu belirsizlik içinde kaldığından kapıkulunu karşısına aldı.

Belgrad'a gelen yeni padişah babasının cenazesini siyahlar giymiş olduğu halde karşıladı ve Sokullu'nun yönlendirmesiyle kapıkulu askerine cülûs bahşışı dağıtmak zorunda kaldı. Fakat daha fazla bahşiş ve terakki isteyen yeniçeriler bundan memnun olmadılar, bunun hesabını İstanbul'da soracakları tehdidinde bulundular. Ayrıca yeniçeriler, padişahın yanında gelmiş olan yevmlü Anadolu askerine sert tepki göstererek onlara saldırmaktan geri durmadılar. Böylece daha cülûsu sırasında ciddi bir krizle karşılaşan ve Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa tarafından bu olay vesilesiyle bir bakıma denenmiş olan II. Selim sonunda kapıkulunun isteklerine boyun eğdi. Nitekim 5 Aralık'ta İstanbul'a gelindiğinde yeniçeriler alamadıkları terakki ve bahşışı bahane edip yolları kapattılar. Kendilerine nasihat etmek isteyen ikinci vezir Pertev Paşa ile Kaptanıderyâ Piyâle Paşa'yı mızrak darbeleriyle attan düşürüp üçüncü vezir Ferhad Paşa'ya da tüfek kundağıyla vurdular. Böylece Sokullu Mehmed Paşa'nın aracılığıyla padişaha ek bahşiş ve terakki taleplerini kabul ettirdiler. Olay bu şekilde yatıştıktan sonra padişah saraya girebildi. Kapıkulunun gücünü yakından gören II. Selim de bütün işleri vezîriâzamına bıraktı. Ancak ilk icraatı olarak damatları Piyâle Paşa'yı ve Anadolu Beylerbeyi Zal Mahmud Paşa'yı vezâret makamına, lalası Hüseyin Paşa'yı Anadolu beylerbeyiliğine tayin etti.

Sekiz yıl süren saltanatı döneminde hiçbir sefere çıkmayan ilk Osmanlı hükümdarı olan II. Selim vaktini İstanbul'da sarayda ve kışları Edirne'de geçirdi; daha çok yanına topladığı şairler, mûsikînaslar ve çeşitli zevk ehliyle birlikte oldu, şehzadelik yıllarındaki eğlence hayatına geri döndü. Bu arada işleri Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmış olmasına rağmen zaman zaman yapılacak askerî harekâtların planlanmasında etkili oldu. Saltanatının başında patlayan ilk dış kriz Basra'da Ulyanoğlu isyanı ile Yemen'de İmam Mutahhar isyanı idi (975/1567). İsyanın bastırılması için paşalar arasındaki rekabette nisbî bir etkisi görüldü, eski lalası Mustafa Paşa'yı Yemen serdarlığına tayin etti (Cemâziyelâhir 975 / Aralık 1567). Altı buçuk ay kadar İstanbul'da kaldıktan sonra kış mevsimini geçirmek üzere Edirne'ye gitti. Burada iken çeşitli elçileri kabul etti. Bunlar arasında Habsburg elçisi ile Safevî elçisi Şahkulu Han da vardı. Ayrıca Leh, Fransa, Venedik elçileri Edirne'de bulunuyordu. Safevîler'le mevcut barış halinin devamına karar verildi. Habsburglar'la aradaki savaş durumuna son veren antlaşma imzalandı (17 Şubat 1568). Ardından Yemen'den gelen haberleri değerlendirdi, Lala Mustafa Paşa'nın yerine Koca Sinan Paşa'yı Yemen serdarlığına getirdi. Bütün bu işlerde Sokullu'nun etkisi büyüktü. San'a ve Aden'in geri alınışı haberleri memnuniyetle karşılandı. Bu arada Sokullu'nun merkezden idare ettiği Astarhan seferini dikkatle takip etti (Ağustos 1569). 7 Rebülâhir 977'de (19 Eylül 1569) İstanbul'da

çıkan ve bir hafta süren büyük yangınla yakından ilgilendi. Ertesi yıl II. Selim döneminin en önemli harekâtı olan Kıbrıs seferi vuku buldu. Padişah şehzadeligi zamanından beri Kıbrıs'ın alınması işine önem verdiğini, bunu saltanatına lâıyk bir askerî harekât şeklinde gördüğünü belirterek bu seferi başından beri destekledi; Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa'nın kesin muhalefetine rağmen ısrarcı oldu ve seferin icrasını eski lalası Mustafa Paşa'ya verdi. Bu arada paşalar arasındaki iktidar rekabeti karşısında çok defa geri planda kalmayı tercih etti. Adanın fethinin tamamlanmasını (1571) sevinçle karşıladı. Yardım talep etmek üzere İstanbul'a gelen Endülüs-İspanya müslümanlarının elçisine Kıbrıs seferi dolayısıyla ancak sefer sonunda istedikleri yardımı yapacağını bildirdi. Mehmed b. Mehmed, Tunus'un fethinin ardından onun İspanya seferine niyet ettiğini, ancak ecelinin buna fırsat vermediğini yazar (Mehmed b. Mehmed er-Rûmî [Edirneli]'nin Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr'ı, s. 359).

II. Selim, Kıbrıs'ın fethinin hemen ardından donanmanın İnebahtı'da uğradığı yenilgi haberini kısı geçirmek için gittiği Edirne'de iken aldı. Derhal yeni bir donanmanın yapılması için emir verdi. Selânikî onun bu hezimete çok üzüldüğünü, teselli için musâhibi Celâl Bey'den bir âlim kişi istediğini, bunun üzerine nakîbüleşraf Taşkentli Seyyid Muhterem Efendi'nin görevlendirildiğini belirtir. Padişahı teselli eden ve nasihatlerde bulunan Seyyid Efendi, bu felâketin Allah tarafından müslümanları terbiye etmek ve uyarmak için verildiğini, bunun telâfisinin ancak muktedir bir vezir sayesinde mümkün olabileceğini söyledi. Bu sözler, başarısızlık sebebiyle gözden düşmüş olan Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa'ya işaret etmekteydi. Görüşmeden çok etkilenen ve bundan şifa bulduğunu belirten padişah başarısızlığın bir an önce telâfisi işini vezîriâzamına bırakacaktı.

Kısa süre içinde inşa edilen donanma işini sıkı şekilde takip eden II. Selim donanma denize indirildiğinde hemen Akdeniz'e açılması için emir verildi. Ardından Venedikliler'le barış yapıldı (1573). Ertesi yıl donanmanın Tunus'a yönelip burayı ele geçirmesi padişah tarafından sevinçle karşılandı. 5 Şâban 982'de (20 Kasım 1574) İstanbul'a dönen donanmanın kaptanı Kılıç Ali Paşa'yı huzuruna kabul edip ona kıymetli hediyeler verdi. Bu arada aynı yılın safer ayında (Mayıs 1574) Topkapı Sarayı'ndaki mutfak tamamen yanmış, o sırada Beykoz bahçesinde eğlenmekte olan padişah saraya gelerek buranın yeniden tamirini emrederken hastalığı sebebiyle, dedesi Yavuz Sultan Selim'in son demlerinde Edirne Sarayı'ndaki mutfak yangınına atıfla hayatının sonuna geldiğini söylemişti. Selânikî'ye göre receb ayında (Ekim 1574) "îş ü nûş"tan ve eğlenceden el etek çekerek tövbe etmiş, Gedizli Şeyh Süleyman Efendi'yi isteterek onunla görüşüp vasiyette bulunmuş, birkaç gün sonra da sağlığı bozulunca başhekim Mustafa Efendi'yi getirtmiş ve ona artık hayatının sonuna geldiğini ifade etmişti. Biraz iyileşir gibi olunca Tersane'ye giderek çalışmalara nezaret etmiş, ancak tekrar rahatsızlanıp saraya dönmüştü. Rahatsızlığına sebep olarak sarayda yeni yaptırdığı hamamda gezerken ayağının kayıp düşmesi, vücudunun bir yanının düşmeden mütevellit kararması, hemen ardından şiddetli bir hummaya tutulması ve mide rahatsızlığı geçirmesi gösterilir. Bir başka rivayete göre içkiye tövbe edip birden bıraktığı için baş dönmesi geçirerek rahatsızlanmıştı. O sırada İstanbul'da bulunan S. Gerlach, ölüm sebebini çok fazla koyun sucuğu yedikten sonra üzerine aşırı ölçüde su içmesi, bu yüzden iki defa kalp krizi geçirmesi, tabiilerin ısrarına rağmen kan aldırması ve kanın içeride kalıp akciğerine hava gitmemesi olarak açıklar.

Ölüm tarihi konusunda Osmanlı kaynaklarında değişik rivayetler bulunur. O sırada sarayda görevli bulunan Selânikî bu tarihi 1 Ramazan (15 Aralık 1574) şeklinde verir. S. Gerlach ise ölüm haberinin 22 Aralık'ta duyurulduğunu, ancak padişahın 13 Aralık'ta öldüğünü ifade eder. Mehmed b. Mehmed düştükten sonra iki ay kadar divana çıkamadığını, sonunda 28 Şâban 982 (13 Aralık 1574) Pazartesi akşamı vefat ettiğini ve on iki gün sarayda bekletildiğini (çağdaş müelliflerden Cenâbî Mustafa Efendi de aynı tarihi verir: Târih, vr. 99^a) ve Murad'ın İstanbul'a gelişiyle ölüm haberinin duyurulduğunu yazarak Gerlach'ın verdiği tarihleri teyit eder. Lokmân b. Hüseyin ise bir aydır hasta olduğu halde 7 ve 8 Şâban (22-23 Kasım) günü yapılan iki divana da katıldığını, Fas hâkiminin kardeşini kabul ettiği divan toplantısı sonunda rahatsızlığının arttığını ve "sel-hi Şa'bân" (29 Şâban / 14 Aralık) Pazartesi (28 Şâban'a denk düşer) günü vefatının vuku bulduğunu belirtir (Zübdetü't-tevârih, vr. 88^b). Bu dört kaynak II. Selim'in vefat tarihi konusundaki belirsizliği giderir. III. Murad'ın İstanbul'a gelişine kadar on iki gün saraydaki buzlukta bekletilen cenazesi saray avlusunda servi ağaçları altına yerleştirildi ve öğle namazını müteakip yeni padişahın, vezirlerle diğer devlet erkânının hazır bulunduğu kalabalık bir topluluğun katılımıyla şeyhülislâm tarafından cenaze namazı kıldırıldı. Ardından Ayasofya Camii

avlusunda kendi emriyle yapımına başlanan türbesinin bulunduğu mevkide hazırlanan yere katledilen beş şehzadesiyle birlikte (Osman, Mustafa, Süleyman, Cihangir, Abdullah) defnedildi. Diğer oğlu Mehmed küçük yaşta iken kendisinden iki yıl önce ölmüştü (a.g.e., vr. 84^b). Dört kızından İsmihan Sultan Sokullu Mehmed Paşa, Şah Sultan önce Hasan Paşa, ardından Zal Mahmud Paşa, Gevherhan Sultan Piyâle Paşa ve 968'de (1560) Konya'da doğan Fatma Sultan III. Murad döneminde Kanijeli Siyavuş Paşa ile evlendirilmiştir. Adı bilinen tek hanımı Nurbânû Sultan'dır.

Dönemin kaynaklarında zevk ve eğlenceye düşkün, içki meclislerine müdâvim, çevresinde âlim ve şairlerin bulunmasından hoşlanan, bunun yanı sıra müzisyen, güreşçi, cambaz gibi gösteri erbabını yanından eksik etmeyen, cömert, kimsenin kalbini kırmak istemeyen âlicenap bir hükümdar olarak tanıtılır. Bununla beraber halk içinde fazla görünmediği, babasının sık sık cuma selâmlığına gitmesine ve bu vesileyle halk içine çıkmasına karşılık onun bunu ihmal ettiği ve sarayda vakit geçirdiği belirtilir. 1573'te Fransız elçilik heyetinden Fresne-Canaye üç ayda iki defa cuma için saraydan çıktığına şahit olduğunu ifade eder (Voyage du Levant, s. 120-121). Onun cuma selâmlığı münasebetiyle halk içine çıkmaması, ayrıca ordunun başında sefere gitmemesi padişahlık anlayışında keskin bir farklılaşmayı başlatmıştır. Tıpkı dedesi Yavuz Sultan Selim gibi Edirne'yi çok sevdiği ve fırsat buldukça buraya gittiği bilinmektedir. Bu durum, muhtemelen şehzadelik döneminde burada muhafız olarak bulunmasından kaynaklanmaktadır.

S. Gerlach, Selim'in zehirlenmeyi önleyen porselen tabaklarda yemek yediğini, yalnız başına sarayda yemekten hoşlanmadığını, genellikle yanındaki dilsiz hizmetkârlarla birlikte bahçede oturduğunu belirtir. Benzer bir gözlemi Fresne-Canaye da yapar; kayıkla Sarayburnu önünden geçerken padişahı bahçede oturur ve etrafındaki cambaz, dilsiz ve cüceleriyle eğlenirken gördüğünü yazar. Ona göre II. Selim'in yanakları içki yüzünden şişmiş haldedir. Kısaya yakın orta boylu, seyrek sakallı ve uzun sarı bıyıklıdır. Âlî Mustafa Efendi ise onu orta boylu, kumrala mâil sarışın, mavi-elâ gözlü, kumral sakallı, heybetli duruşuyla dikkat çektiğini, konuşmasının peltek olduğunu belirtir. Bu tarifler, Selim'in daha çok anne tarafına benzediği yolundaki yabancı kaynakların verdiği bilgileri doğrular. Ataları gibi ava düşkün olup en zorlu yayları bile çektiği, ok atmada mahir olduğu kaydedilir. Başlangıçta idarî işleri etrafındaki yakın adamlarının tesiriyle kendi eline almak istemişse de daha saltanatının ilk günlerindeki yeniçeri isyanı onun bu niyetini engellemiş ve bütün işleri Sokullu Mehmed Paşa'ya teslim etmiştir. Sokullu da kendi iktidarını perçinlemek için onun etrafındaki yakın adamlarını türlü bahanelerle uzaklaştırmayı başarmıştır. Fakat II. Selim aklına takılan işleri sıkı sıkıya takip etmekten ve bunlar için müdahalede bulunmaktan geri durmamıştır. Âlî Mustafa Efendi Mihr ü Mâh adlı manzumesini Kütahya'da iken ona sunmuş, ayrıca Celâl Bey ve Durak Çelebi'nin yanı sıra Kara Fazlî, münşî Bâlî Çelebi, Konevî Meşâmî, Ulvî, Hâtemî, Kâsımî, Fırâkî, Makâlî, Merdümî, Nigârî gibi şair ve âlimlerle sancak beylerinden Gülâbî Çelebi, hânende Mîrek Çelebi, Adanalı Tanbûrî Şeyhzâde Mustafa, Şeyhzâde Mehmed Çelebi, Memi ve Kasapzâde Na'fî gibi mûsiki üstatlarına şehzadelik yıllarından beri itibar etmiş, özellikle Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'ye büyük hürmet göstermiştir. İyi bir şair olup "Selîmî" ve "Tâlibî" mahlasıyla şiirler kaleme almıştır. Divanı olmamakla birlikte şiirleri divan edebiyatının güzel örnekleri arasında zikredilir. Kız kardeşi Mihrimah Sultan, zevcelerinden Nurbânû Sultan ve musâhibi, aynı zamanda dadısı şair Hubbî (Ayşe) Hatun'un tesirinde kaldığı da ifade edilmiştir. Yabancı gözlemcilere göre (1573) Selim, hocası Akşemseddinzâde Şemseddin Çelebi'nin hanımı olan bu yaşlı kadınla satranç oynayarak ve anlattığı fıkraları dinleyerek vakit geçirmektedir (Peirce, s. 176; krş. Âlî, II, 165).

II. Selim birçok hayratı ile tanınır. Özellikle Edirne'deki Mimar Sinan eseri Selimiye Camii bunun en güzel örneğidir. Konya'da inşasına valiliği zamanında başlanıp hükümdarlığı döneminde tamamlanan külliye de Osmanlı mimarisinin güzel bir örneğidir (bk. SULTAN SELİM CAMİİ ve KÜLLİYESİ). Mekke'de Mescid-i Harâm etrafındaki ahşap malzemedeki yapılmış eski çatıları yıktırıp yerine kubbeli revakları yaptırmış, daha önce başlanmış olan Aynüzbeide su yolu onun saltanatı zamanında bitirilmiş, günümüze ulaşan bu su kemeri Mihrimah Sultan tarafından 500.000 altın sarfedilerek tamamlanmıştır. Lokmân ise II. Selim'in bu su yollarının ikmali için Mısır hazinesinden 300.000 altın tahsis ettirdiğini belirtir. Ayasofya'nın etrafını tamamen temizletmiş, buradaki evleri yıktırması, payandalarla Ayasofya Camii'ni kuvvetlendirmiştir. Bu tamirâtı Mimar Sinan'a yaptırmıştır. Ayrıca buraya iki minare ve iki medrese ekletmiştir. Babasının zamanında yapımına başlanan Büyükçekmece

Köprüsü'nü tamamlamış, Navarin Limanı ağzında bir kale inşa ettirmiştir. Bunun dışında yeni fethedilen Lefkoşe'de Saint Sophia Katedrali'ni kendi adına camiye çevirmiş ve burada Aziz Efendi Tekkesi'ni yaptırmıştır. Yine Payas'ta cami, han ve hamamlar inşa ettirmiş, böylece buranın kasaba haline gelişini sağlamış, benzeri şekilde Sultâniye (günümüzde Konya'ya bağlı Karapınar) kasabasını da kurdurmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

BA, KK, nr. 212, s. 78; nr. 224, s. 169; nr. 1766, s. 6-7; BA, MD, nr. IV, s. 44/465, 159/1623; Celâlzâde, Tabakâtü'l-memâlik, vr. 117^a, 194^a, 386^b, 432^a, 436^a; H. Dernschwam, İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü (trc. Yaşar Önen), Ankara 1987, s. 332; Feridun Bey, Nüzhetü'l-esrâr, TSMK, Hazine, nr. 1339, vr. 70^b-71^b, 107^a-109^b; Vüsûlî, Selimnâme (nşr. Necdet Öztürk, TDA, sy. 50 [1987] içinde), s. 16-108; Cenâbî Mustafa Efendi, Târih, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3097, vr. 97^a-100^a; O. G. de Busbeck, Türk Mektupları (trc. H. Cahit Yalçın), İstanbul 1939, s. 103-105, 182-194, 215, 230, 277; S. Gerlach, Türkiye Günlüğü 1573-1576 (ed. Kemal Beydilli, trc. T. Noyan), İstanbul 2007, I, 159, 160, 169, 249, 402, 427, 437; II, 620, 682, 705-706; Gelibolulu Mustafa Âlî ve Kühnü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed Devirleri (haz. Faris Çerçi), Kayseri 2000, II, 1-91, 165; Selânikî, Târih (İpşirli), I, 40-99; Lokmân b. Hüseyin, Zübdetü't-tevârîh, TİEM Ktp., nr. 1973, vr. 78^a-88^b; a.mlf., Selîm Hânnâme, TSMK, III. Ahmed, nr. 3595; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-tevârîh ve'l-ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osmân'ı (haz. Abdurrahman Sağır, doktora tezi, 2000), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 272-362; Peçuyulu İbrâhim, Târih, I, 384-409, 438-504; C. Garzoni, "Relazione dell' Impero ottomano del senatore Costantino Garzoni" (E. Albèri, Relazioni degli ambasciatori Veneti al Senato, seri IIIa, cilt I içinde) Firenze 1840, s. 369-436; Hammer (Atâ Bey), VI, 180-288; Philippe du Fresne-Canaye, Voyage du Levant (nşr. H. Hauser), Paris 1897, s. 64-72, 120-121, 237-240; Şerafettin Turan, Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası, Ankara 1961, tür.yer.; a.mlf., "Selim II", İA, X, 434-441; Feridun M. Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Ankara 1989, s. 33-34; L. P. Peirce, Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğunda Hükümlerlik ve Kadınlar (trc. Ayşe Berktaş), İstanbul 1996, s. 122-123, 176, 254-255; Zeynep Tarım Ertuğ, XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri, Ankara 1999, s. 56-70; N. Jorga, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, III, 145-150; Zeki Arıkan, "Manisa'nın I Numaralı Şer'iyye Sicilinde Osmanlı Tarihi", Osm.Ar., sy. 10 (1990), s. 123-130; Christine Woodhead, "Selim II", EI² (İng.), IX, 131-132.

Bu madde ilk olarak 2009 senesinde İstanbul'da basılan TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 36. cildinde, 414-418 numaralı sayfalarda yer almıştır.